

TEMAT: Czym zajmuje się słowotwórstwo?

Wyraz podstawowy i wyraz pochodny.

Podstawa słowotwórcza i formant.

Notatka do zeszytu.

Słowotwórstwo jest nauką zajmującą się budową wyrazów, jak i możliwościami tworzenia nowych. Jej zadaniem bywa też ustalanie (w trakcie tzw. analizy słowotwórczej), w jaki sposób dany wyraz został utworzony, od czego powstał i jak można go podzielić.

1. Wyraz podstawowy i wyraz pochodny.

Wyraz podstawowy – wyraz, od którego tworzymy inny wyraz.

Wyraz pochodny – wyraz utworzony od wyrazu podstawowego.

wyraz podstawowy	wyraz pochodny
dom	domek
ręka	rączka
czytać	przeczytać

Wyrazy pochodne mogą być jednocześnie wyrazami podstawowymi dla kolejnych słów.

wyraz podstawowy	wyraz pochodny/podstawowy	wyraz pochodny
kosz	koszyk	koszyczek
dzień	dzienny	dziennik
wieszać	zawieszać	zawieszka

Aby ustalić, który z wyrazów jest podstawowy, a który pochodny, należy ułożyć **definicję słowotwórczą**, tzn. tak zdefiniować dany wyraz pochodny, by znaleźć jego wyraz podstawowy. Układając definicje słowotwórczą szukamy najbliższego pokrewieństwa.

domek – mały dom,

napisać – skończyć pisać,

kwiaciarnia – miejsce, gdzie sprzedaje się kwiaty (kwiat)

przemili – ktoś bardzo miły.

Podstawowe formy dla:

rzeczownika – mianownik liczby pojedynczej,

czasownika – bezokolicznik,

przymiotnika – mianownik liczby pojedynczej, stopień równy.

Praca domowa

Przerysuj tabelkę do zeszytu. Podaj definicje słowotwórcze podanych wyrazów i ich wyraz podstawowy.

Wyraz pochodny	Definicja słowotwórcza	Wyraz podstawowy
rybak		
biegacz		
różowawy		
różany		
rowek		
połykacz		
niedzielny		
brudny		
mateczka		
miernik		
waleczny		
najweselszy		

Tę pracę domową prześlij na pocztę: monika.kleska@op.pl

Ćw. 2 str. 284 (podr.)

TEMAT: Podstawa słowotwórcza i formant w wyrazach pochodnych.

Rodzaje i funkcje formantów.

Wyrazy pochodne tworzy się od wyrazów podstawowych za pomocą formantów słowotwórczych. Część wspólna wyrazu podstawowego i wyrazu pochodnego to temat słowotwórczy (podstawa słowotwórcza).

Wyraz podstawowy	wyraz pochodny	temat słowotwórczy	formant
dom	domek	dom-	-ek
gotować	gotowanie	gotow-	-anie
ręka	rączka	rącz-	-ka
upał	upalny	upal-	-ny

W temacie słowotwórczym mogą zachodzić **oboczności**, czyli wymiana, zanik lub pojawienie się głosek.

mleko : mleczo k : cz

dach : daszek ch : sz

anioł : anielski o : e ł : l

pies : psi p : pi e : o s : si

Temat słowotwórczy – część wspólna wyrazu pochodnego i podstawowego

Formant słowotwórczy – cząstka, za pomocą której tworzy się nowy wyraz.

Rodzaje formantów;

1) przedrostek – występuje przed tematem słowotwórczym, np.

od – czytać

prze - pisać

wy - jechać

na – pisać

2) przyrostek – znajduje się po temacie słowotwórczym, np.

pies – ek

ciepl – utki

śmiesz – ość

pis – anie

3)wrostek – występuje w środku wyrazu pochodnego złożonego z dwóch tematów słowotwórczych, np.

gwiazd – o – zbiór

czudz – y – słów

łam – i – główka

żyw – o – płot

4)formant zerowy – znajduje się w wyrazach pochodnych utworzonych poprzez odrzucenie zakończenia wyrazu podstawowego, np.

napisać – napis Ø

wybuchać – wybuch Ø

skakać – skok Ø

chodzić – chód Ø

FUNKCJE FORMANTÓW

Formant	Funkcja/znaczenie	przykład
-anie	Nazwy czynności	śpiew – anie
-enie		milcz – enie
-cie		wy – cie
Ø		bieg - Ø
-arz	Nazwy wykonawców	lek -arz
-acz	czynności	spaw – acz
-iciel		stro – iciel
-yciel		marz – yciel

-nik		pomoc - nik
-nik -acz -arka -ak	Nazwy urządzeń i narzędzi	celow – nik rozpył – acz zmyw – arka zmyw - ak
-ość -stwo -ota o	Nazwy cech	star – ość leni – stwo głup – ota błękit - o
-ec -ek -acz -us -ak -arz -icz	Nazwy nosicieli cech	starz – ec śmiał – ek sił – acz nerw – us prost – ak moc – arz karierow - icz
-ownia -isko -alnia -arnia	Nazwy miejsc	sił – ownia lodow – isko przechow – alnia stol - arnia
-anin -ańczyk -ak -al o	Nazwy mieszkańców	gdańszcz- anin Marok – ańczyk Pol – ak gór – al Pers - o
-ka -owa	Nazwy żeńskie	sąsiad – ka krawc – owa

-yni		sprzedawcz – yni
-ica		ulubien - ica
-ek	Nazwy zdrobniałe	pies – ek
-ik		baton – ik
-yk		koc – yk
-ka		małp - ka
-isko	Nazwy zgrubiałe	Koc – isko
-ysko		ptasz - ysko

Poszczególne formanty nadają wyrazom określone znaczenie. Niektóre formanty mogą pełnić kilka funkcji.

Praca domowa

Ćw. 7,9 str. 286 (podr.)

Zeszyt ćwiczeń ćw. 2/50, 3,4/51 i 6/52.

Zdjęcia pracy przesyłacie na adres monika.kleska@op.pl .